

A könyvnek ez a közösségi összeműködést prosperálásában vagy elakadásában figyelő, visszaadó törekvése a legtermékenyebb, mert ez a külvárosba szorultaknak, a külvároson túl, az egész társadalomra kiható, azzal szembe állító vagy egybevető öntudatát hozza előtérbe s így nemcsak a külvárosi állapotot, helyzetet rajzolja ki, de az abban jelentkező akaratot és az irányt is, amely felé, ha előre, ha hátra, de mozog. Ez a felfogás Nagy István helyes irodalmi realizmusából még akkor is természetszerűen következne, ha csak irodalmi beállításra törne. Mint látjuk, következik is, de megjegyeztük egyúttal, hogy központi mondanivalóit hol líráilag, hol elemzőleg ragadja meg s ez a megkülönböztetés kiemeli, hogy az irodalmi kialakítás s a társadalomkutatói elemzés nem minden fejezetében kerül formai egyensúlyba. A kétféle formálás súlypontja ide-oda tolódik: hol az író formál s itt literáris, hol a társadalomkutató összegez s itt értekező. A célkitűzés társadalomkutatói súlya s az író élménybeli túltelítettség előntik egymást. Annak az elő-

adónak az izgalma, aki közölnivalói tömegéből és közben még ezt is és azt is, ha sebtiben is, de el akarja mondani, ezért érezhető ki a könyvből. A könyv, minden helyes felfogása s tárgyának a kutatott mondanivaló mentén és mélyén vezetett tartalmassága ellenére, több helyen elcsúszott s majdnem egészen vázlatoszerű. Erre a vázlatosságára azonban elsősorban ő maga figyelmeztet — a felkészültségével. Ez, bármennyi jót jelent is, alakítási, komponálási hiba. Lépten nyomon érezhető, hogy figurák, esetek, mondanivalók zöme, serege, tára reked el a tollában. Figurák, esetek, mondanivalók, melyek pedig írása formai kiegyenlítését emelnék. Fogta volna tehát rövidebbre a gyeplőt, érlelte volna tovább az élményét. Ezért bár az író és a társadalomkutató szempontjából az egyedül helyes ponton ragadta meg tárgyat s így igen lényegesen mélyített úgy az erdélyi szociografizálás, mint az irodalmi probléma-felvetés módján — egyáltalán nem tette fölöslegessé az általa felfedezett világ tartalmának bőségesebb kiaknázását s főleg kiformalását. (G.G.)

D I S P U T A

VÁLASZ SZEKERES GYÖRGYNEK

Tulajdonképpen nincs értelme vitatkozni. Tulsokat vitatkoztam már s az olvasók számára nem sült ki belőle semmi, mert nem tudták figyelemmel kísérni a mondanivalóimat, mivel csak az összes írásaim ismerete adhatott volna nekik biztos alapot az ítélkezésre. De ki ismeri az én összes írásaimat, amikor kénytelen vagyok a legkülönbözőbb helyeken megjelentetni, csak azért, hogy utat törjek magamnak és hátam mögött álló osztályomnak!?

Ebben az esetben még nehezebb a helyzetem, mert a Korunk olvasói közt aligha van néhány ember, aki olvasta a könyvet s így fejezetről-fejezetre kellene idéznem, hogy bizonyítsam: az a nacionalizmus, amit én hirdetek, ugyanaz a demokratikus népi nacionalizmus, amit Szekeres György követel rajtam s amit más országok munkássága, de különösen az orosz és francia már régen elfogadott. A mai német vagy bármilyen sovinizmust és imperializmust, ugyancsak a nemesi és polgári osztályna-

cionalizmust pedig egész fejezetekben utasítom vissza.

Mondom, tudom, hogy nem intézzük el a félreértéseket, de mégis, hogy ne mondhassák, hogy „tultengő önbizalmam“, „rögeszmés bogarasságom“ már még a Táncsicsét is meghaladja, aki tudtommal nem szenvedett intellektüelgőgben, sem írói álfölényességben — így hát megpróbállok védekezni.

Azonban nehéz dolog ez is, mert Sz. Gy. tulajdonképpen nem a könyv hamis tételeivel foglalkozott, hanem velem, aki — szerinte — a kontárság felé menetelek. — Mit tegyek hát? — Vitassam azt, hogy nem vagyok kontár, s hogy nem vagyok bogaras? Ha ezt tenném, azzal azt bizonyítanám, hogy csakugyan az vagyok, mert tudvalevő, hogy a bolondok nem önmagukat tartják bolondnak. Így az írása személyi részéhez csak azt mondom, hogy egészségesnek, frissnek, ébernek és hajlékonynak érzem magam s remélem, ebben az állapotomban még sokáig meg maradok. Ha már az eddigieket kibirtam szellemileg s valamennyire testileg is, a többit is majd csak kibirom. Ha nem birom, leteszem, de a szellemi összeroppanástól, amitől Sz. fél, én nem félek. Ellenben jól látom, hogy van egy nagy bűnöm vagy hibám, amit Sz. nem lát, s az, az, hogy valami aranyjánosian magyaros józan mértéktartás van bennem, ami bizony az én egyéni és osztályhelyzetemben gyávaságnak látszik. Holott nekem és az osztályomnak *ma* nem erre volna szükségünk, nem is a Táncsics tudákos és izgékony bogarasságára, hanem a Petőfi izzó, de mégis világos forradalmiságára. Dehát tehetek én róla, hogy ilyen vagyok? Tehetek én róla, hogy nem izzó forradalmár, hanem csak okoskodó paraszt vagyok? Aki ráér, kutassa ki, hogy családi örökség, vagy faji tulajdonság-e ez, avagy csak egyéni és osztályhelyzetemből ered. De térjünk a tárgyra! Szekeres György megrovásaiból két konkrétumot tudok megragadni. Az egyik az, hogy én hosszú munkásmozgalmi inaskodásom alatt még az alapfogalmak megértéséig sem tudtam eljutni, mert még mindig a Weiting előtti primitív egyenlősítő állásponton állok. Idézniem kellene a könyv egész vonatkozó szakaszát, de ez lehetetlen, ezért csak ennyit: Én a tömegek közt éltem és élek és nemcsak az érdekel, amit az ujságokból és a szónokoktól átvettek, hanem sokkal inkább az, amit „lelkünk“ mélyén őriznek. Vagyis azt, ami az átlagdolgozóban örök. És igenis megtaláltam azt a primitív egyenlősítő logikát, amelyet így próbáltam tömören kifejezni: „Ha nem lehetünk mindnyájan gazdagok, akkor legyünk mindnyájan szegények“. Ez, magasabb fogalmi síkra emelve, azt jelenti, hogy a gazdagság megszüntetése csak a magántulajdon megszüntetése és a köztulajdon bevezetése révén lehetséges, vagyis, ha nem lesznek gazdagok, akkor mindnyájan szegények leszünk, ennél fogva már nem is leszünk szegények, mert az ellentét feloldódik. Van olyan jóhiszemű szocialista, aki ezt nem így érti?

Hogy ez primitív leegyszerűsítése a bonyolult emberi vonatkozásoknak, azt én is tudom, ilyesmit feltételezni évtizedes irodalmi mult után már egy kicsit furcsa — de azt is tudom, hogy a tömegember ilyen primitív kifejezésekbe rögzíti társadalmi felfogását. Nehányat közlök ebből a könyvben, pl.: „senki sem születik sarkantyus csizmában a világra“, „aki nem dolgozik, ne is egyék“ stb. stb.. Ki merné állítani, hogy nem ezekre a primitív tömegérzésekre épültek mindenkor a nagy társadalomváltató mozgalmak?

Ami pedig ugyanennek a politikai síkon való, szintén primitív megfogalmazását illeti s amely úgy szól, hogy „ha nem lehetünk mindnyájan szabadok, akkor legyünk mindnyájan és egyformán kötöttek“, ez nem más, mint amit Engels közismert meghatározása így fejez ki: „a szabadság a tudatosult szükségyszerűség“. Hát lehet ezt félreérteni, miután a könyvben ismételten fejtegetem ezt a kollektivistá szabadságfelfogást?

A másik súlyos megrovás, hogy én a földosztás ellen foglalok állást. Honnan veszi ezt? Az egész könyvben egy szó sincs arról, hogy én ellenése vagy hiva vagyok-e a földosztásnak. Ahol a parasztságról írok, egyebek közt ez áll: „Ugyanazok a földmunkástömegek, amelyek 1918-20-ban a 10 hold földért rajongtak, 1930-32-ben és azóta nem adtak komoly visszhangot a földreform propagandára. Többre vágnak, mert szemük előtt a példa a koldussá lett kisparasztságban, hogy nem elég a föld birtoklása, társadalmi hatalom is kell hozzá.“ (60. o.)

A könyvnek ez a része egyébként szó szerint megjelent a *Korunk*-ban pár évvel ezelőtt. Bárki ellenőrizheti: pontosan ugyanaz a szöveg. Azonban (Sz. Gy.-nek mégis igaza volna, ha azt írná, hogy engem nem elégit ki az egyszerű földosztás, amint ezt számtalan cikkben megirtam már. A földosztás a társadalom teljes átszervezése nélkül nemcsak hogy keveset ér, de már nem is haladás, hanem visszafejlődés. De azt soha sem irtam, hogy ezért tehát ne osszuk fel a földet, hanem hagyjuk meg a mai földbirtokosok kezén. Szomorú dolog, ha éppen haladó embertől kapok megrovást következetes agrárkollektivistá álláspontomért.

Arról pedig, hogy a szociális felszabadulás és a nemzeti függetlenség, hogyan függenek össze, egész fejezetek szólnak a könyvben. „Gazdasági egyenjogúság“, „politikai egyenjogúság“, „szellemi szabadság“, „társadalmi szellekció“ ezek a fejezetcímek jelzik, hogy a nacionalizmusnak nem mai német vagy olasz értelmezést adok. De idézhetek egy mondatot is, amelyben minden meg van: „...Mert a nacionalizmus önmagában üres szó, a tartalom vagy szociális benne vagy semmi...“ (127. o.)

De hagyjuk a további részletezést, mert aki a könyvet eleve beállított elfogultság nélkül olvassa, az ugyanis látja, hogy ezekben a kérdésekben ugyanazt mondom, mint a többi szocialista. Legfeljebb, hogy másképpen, vagy mondjuk, rosszabbul fogalmazom meg. (Szekeres szerint a „stílusom is hanyatlik“). Aki nem olvasta, annak meg az egész könyvet idézni kellene, hogy értelme legyen.

Ellenben mondjuk meg csak őszintén, ezek csak másodrendű kifogások, mert az ellentét a fajkérdésben van. Én ugyanis azt mondom, hogy az emberiség nemcsak szociológiai síkon oszlik számtalan tagozatra (osztályok, foglalkozások), hanem biológiai síkon is. (Fajok, fajták, alfajok, típusok, stb. Csak jó és pontos szavak nincsenek a megjelöléshez.)

Ebben a biológiai tagozódásban vannak bizonyos nagyobb összefoglaló tagozatok, amelyek már nemcsak biológiai, hanem szociológiai egységet, (gazdasági és politikai közösséget) nemzetet képeznek. A nemzet így nem csupán történelmi és természeti környezethatások eredménye, de nem is tisztán biológiai képződmény, hanem e kettő összeolvadása. Azt azonban, hogy minden nemzetnek van biológiai alapja, hogy van „vértörzse“ és „faji ideáltípusa“, „embertani izlésvonala“, nem lehet letagadni. Minden nemzet, még ha sok törzsből vagy akár teljesen idegen fajták keveredéséből alakul is, bizonyos idő múlva a *keveredés viszonylagos zárt-*

sága és egyiránysága következtében, ugyancsak a tudatos *nemzeti kultúra és nemzeti izlés* hatása folytán *faji irányvonalat* alakít ki... En ezt a faji irányvonalat a magyarságban is felismertem és azt hirdetem: *vállaljuk!* Ettől éppolyan jó nemzetközies lehetünk, mint akár a franciák, oroszok vagy kínaiak, akiknek szintén vállalniuk kell, mert hiszen a bőriükből nem bujhatnak ki csak azért, mert — teszem azt — az angolok vagy a németek őket csunyáknak, alacsonyabbrendű fajtáknak, vagy akár korcsoknak érzik. Azon legyünk, hogy egyetemes emberi területeken, szabadságban, igazságos berendezkedésben alul ne maradjunk.

Ennek a — szerintem — egészséges faji felfogásnak a bizonyítására a könyvben nagyon szerényen, mint nem szakemberhez illik — főleg egyéni tapasztalatokon alapuló megjegyzéseket irtam. Ezzel hívtam ki egyfelől azt, hogy bogaras, rögeszmés vagyok és hogy tulnag az önbizalmam, másfelől azt, hogy elfogadtam a hitleri faji gondolatot. Holott hosszú fejezeteken át próbálom bizonyítani, hogy a fajtisztaság, a faji elzárkózás, amit Hitlerék hirdetnek és a zsidók gyakoroltak a múltban beltenyészéshez s a faj egészsége helyett a faj romlásához vezet. Ugyancsak azt is, hogy a mai német fajnemesítés antihumánus gondolat és logikai képtelenség.

*

És a magyar faji álláspont nem alaptalan misztikus handabandázás. Hanem komoly dolog, vagyis Sz. Gy. azon megállapítása, hogy én a faji és nemzeti kérdésekben való járatlanságom ellenére tanítani merészelek másokat — legalább is igazságtalan tulzás. Legyen szabad ehhez megjegyeznem, hogy igenis vannak bizonyítékok is a magyar fajta létezése mellett. Nemrégiben hallottam, hogy régi magyar dalaink mennyire egy tőből fakadtak, sőt egy részében még ma is azonosak a török-tatár és a finn-ugor népek dalaival. De még döntőbb bizonyíték, megbízható képekkel és táblázatokkal a Bartucz Lajos könyve (A magyar ember), amely mai és régi kutatások után megállapítja, hogy igenis van magyar típus, hogy a turanid-alföldi vagyis török-tatár és a keletbalti vagyis finn-ugor törzsek 25 és 20 százalék arányban, ehhez 5 százaléknyi kifejezetten mongolod magyarság a mai magyar nemzet embertani alapanyaga. Ez a folyton épülő magyar nemzet törzse s ebbe olvadnak bele a dinári, alpi, nordikus és a többi szórványos típusok. A vércsoportokkal való bizonyítást azonban ő is elveti, mert nem lehet rajta eligazodni.

Igaz — bevallom őszintén, — hogy én ezt csak azóta olvastam, amit után a könyvet már megírtam. Így bizony a könyvben foglalt faji megállapításokat valóban „ujjból szoptam“. Ez tényleg a kontárhajlam felé mutat. Most ez egyszer szerencsém volt, izlésem és ösztönöm — „intuició“-m — nem csalt meg, mert utólag igazolt a tudományos megismerés, de ezt nem teszem többet. Szolgáljon mentségemre, hogy az egész könyvem annak a bizonyítására szolgál, hogy bár a biológiai-faji-adottságok is igazi valóságok s nem csupán kitalált különbségek — mégis az emberiség életében a szociológiai törvényszerűségek, a társas élet törvényei, gazdasági, történelmi stb. tényezők a sorrendben az elsők. Éppúgy, mint ahogy az önfenntartás is előtte áll a fajfenntartásnak, bár a társas munka a fajfenntartási ösztön érvényesülésének a kikerülhetetlen előfeltétele. De azt is megírtam, hogy éppen ezért a birtokon belüli osztályok a biológiai (nemzeti-faji) tényeket tartják az elsőnek, a birtokon kívüliek

meg a szociológiát, vagyis osztálytényeket. (93. o. 1-20 sor.) Mit akar hát Sz. Gy. tőlem?

Ennyi elég egyszer. Csak még azt fűzöm hozzá, hogy a szerénység, a mások emberi és szellemi munkájának a gondos vizsgálása és lelkiismeretes elbírálása nemcsak reám, az „őstehetség“-re kötelező, hanem a tanult irodalmárra is. Sőt, ha jól vesszük, az még érthető volna, ha én nem ismerném a szellemi harcok törvényeit, de a tanult ember tulzásait nem mentheti semmi. (Veres Péter)

MEGJEGYZÉS AZ ELŐBBIEKRE

Veres Péter azt veti szememre, hogy bírálatomban nem a könyve, a „Szocializmus-nacionalizmus“ egyes hamis tételeivel, hanem személyével foglalkoztam. Tudatosan tettem! Veres Péter téves nézeteit mások már oly kimerítő alaposággal elemezték, hogy e régebbi kritikai megállapításokhoz vajmi kevés ujat tudnék fűzni. (A balmazujvárosi parasztíró fenti válaszában sem mond lényegesen újat: dióhéjban foglalja össze eddigi tévedéseit.) Egyébként sokaltam is, keveseltem is a régebbi bírálókat. Sokaltam, mert olykor Veres Péter *egyes* írásainak jelentőségével arányban nem álló terjedelmet szenteltek az eszmecserének; keveseltem, mert rendszerint csak az egyes téves nézeteket elemezték s elhanyagolták Veres Péter írói és közirói egyéniségének, szellemi összképének bemutatását. Már előző írásomban hangsúlyoztam, hogy a „Szocializmus-nacionalizmus“ megjelenése után „nem szorítkozhatunk kisebb-nagyobb tévedések és elírások kiigazítására“, mert a „tévedésekből s az elírásokból rendszer lett...“ Arra vállalkoztam tehát, hogy utaljak Veres Péter sajátos magatartásának gyökereire a mai magyar helyzetben s bemutassam azt az eszmei felkészültséget, amely csak megkönnyíti a parasztíró sajnálatos fejlődését. Ítélik meg Veres Péter újabb írásait ismerő olvasóink, vajjon — az adott szerény keretekben — sikerrel oldottam-e meg ezt a feladatot. Ítélik meg azt is, vajjon indokolt-e Veres Péter méltatlankodása cikkem hangja felett. Az a benyomásom, hogy a *Számadás* szerzője félreérthető szándékaimat. Ha Veres Pétert szellemi összeroppanástól féltetem, ugy csakis azokra a veszedelmes tünetekre utalok, amelyek — fékezetlenül — előbb-utóbb komolyan vehető irodalmi munkára alkalmatlanná tehetik az író. Vagy Veres Péter ítélőképességét már annyira befolyásolnák „biológiai“ elméletei, hogy ne tudna különbséget tenni az *írói csődbejutás* s a megbolondulás között? Még azt sem állítottam, hogy e veszedelmes tünetek *csak* Veres Péter jellemalkatából erednének. Utaltam arra, hogy ily eltévelyedések számára a mai magyar léghőrsajnos nagyon kedvező. Hiszen Veres Péter „csak“ azokat a tévhiteket rögzíti le, amelyek átmenetileg, a mai német nyomás hatásaként, az átlagos dolgozók egy részében is meg vannak. Mi Veres Pétertől nem azt kívánjuk, hogy vesse el „aranyjánosian magyaros józan mértéktartását“, hanem azt, hogy tudjon felülemelkedni muló hangulatokon s írói feladatának magaslatán legyen. Azt szeretnők, ha kedvezőtlen körülmények között is meg tudná őrizni a humanista ideálok integritását — a mai német ideológiának tett engedmények nélkül. Egyszóval: azt kívánjuk, hogy tudjon *az ár ellen uszni.* (Szekeres György)